

INTERVJU**MUSLIMANI ĆE
SAMI IZGRADITI
SVOJE DEMOKRATIJE**

Razumevanje razlika u odnosima između države i crkve u evropskoj istoriji i vere i vlasti u istoriji islama doprinelo bi da se neki nespoznamosti demistifikuju. Demokratski režimi će se uspostaviti u onim zemljama s muslimanskom većinom u kojima će verske stranke biti uključene u vlast.

Za LIMES govori Rišar Bulije (Richard Bulliet)

U krugovima orijentalista osećaju se vetrovi revolucije. Model koji je godinama smatran dobrim, ključ u kojem je Zapad čitao arapski svet kao da više ne otvara nijedna vrata. Da se izrazimo bez metafora: Bernard Luis, doajen među poznavateljima Bliskog Istoka, nije bio u pravu. I kao i svi Ptolomeji u određenom istorijskom trenutku, bilo bi dobro da ostavi prostora poštenijim teorijama koje će stvari postaviti na pravo mesto. Jer, kako tvrde neokopernikanci, sledeći primer Turske nakon terapije Kemala Ataturka (londonski profesor stekao je slavu upravo proučavajući njegov lik), uopšte nije tačno da demokratija u islamskim zemljama može da se izgradi samo pod uslovom da se ukloni svaki trag islama. Danas, da bi se taj cilj postigao u Iraku, Iranu i drugim zemljama, treba se okrenuti unutrašnjoj reformi koja neće stremiti iskorenjivanju verskih elemenata već njihovom isticanju, koja će se osloniti na njihov dubok uticaj na narod i pomiriti ih s pravilima demokratske igre putem evolutivnog tumačenja. Na kraju, tvrde nove generacije naučnika, mnogo je verovatnije uspostavljanje umerenih islamskih demokratija nego opstanak kvazidemokratija koje su silom nametnule SAD i koje će, vrlo verovatno, biti kratkog veka i ostaviti za sobom katastrofalne posledice.

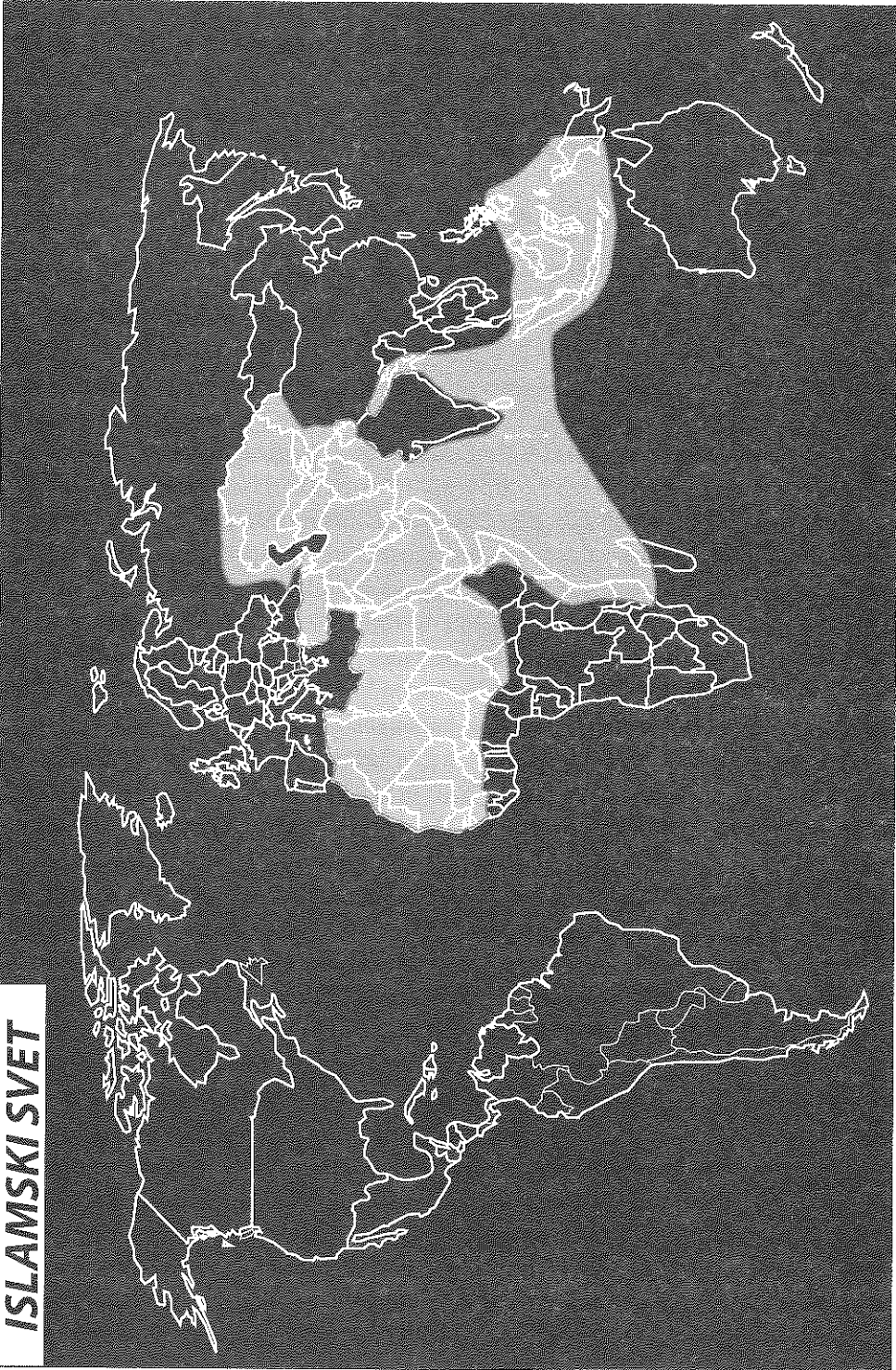
„Jeretici“ su sve brojniji i sve više se čuje njihov glas. U dugačkom članku koji nosi naslov „*Bernard Lewis Revisited*“ u jednom od nedavnih brojeva časopisa *Washington Monthly*, Majkl Hirš započinje žestoku polemiku. Luisov recept primenjen na Irak, tvrdi između ostalog Hirš, pretvorio je jednu od najdublje sekularizovanih država u regionu u oblast koja se sve više okreće religiji, a to je zapravo reakcija na američku invaziju i ima za posledicu i rehabilitaciju bin Ladena u antizapadnom ključu. A u časopisu *Foreign Policy* Marina Otavej i Tomas Karoters, pobijajući neka opšta mesta, preporučuju da se „preispitaju“ putevi demokratizacije arapskih zemalja: demokratizacija neće proistići „iz napora liberalnih aktivista ili njihovih zapadnih pomagača već iz samih islamističkih partija koje mnogi sada vide kao glavnu prepreku promenama“.

Ovom i srodnim temama bave se razne knjige objavljene u SAD: one preokreću sve pomodne „biblije“ koje govore o „sudaru civilizacija“ (eng. clash of civilizations: izraz je skovao sam Luis i tek kasnije Hantington ga je učinio poznatim). Časopis The Nation objavio je komparativnu analizu šest naslova: What's Right With Islam: A New Vision for Muslims and the West, autora Imama Fejsala Abdula Raufa; Globalized Islam: The Search for a New Ummah, autora Olivijera Roja; The War for Muslim Minds: Islam and the West, autora Žila Kepela; Terror and Civilization: Christianity, Politics, and the Western Psyche, Šadije Druri; The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason, Sema Harisa i The Case for Islamo-Christian Civilization Ričarda Bulijeta. U poslednjem od navedenih dela uvaženi islamolog sa Kolumbijskog univerziteta Rišar Bulije tvrdi da dve vere imaju mnogo više dodirnih tačaka nego razlika. Zatim, napadajući Luisa, omiljenog ideologa neokonzervativaca, odbacuje trenutni američki pristup kao pogrešan i kontraproduktivan. U ovom razgovoru zamolili smo ga da nam objasni svoje stanovište.

LIMES: *Koje su, po vašem mišljenju, najveće slabosti američkog nastojanja da izveze demokratiju na Bliski Istok?*

BULIJE: Hrabriti uvođenje demokratije u arapske zemlje vredno je pohvale. Čvrsto verujem da aktuelni autoritarni režimi treba da budu zamenjeni slobodno izabranim vladama. Pa ipak, američki naponi da se izgradi demokratski režim pomoću vojnog i/ili ekonomskog pritiska jesu izraz sumnjive politike. Prvo, zbog prečestog nastojanja da se izdvoje proamerički političari i da se oni nametnu lokalnom stanovništvu. Drugo, zato što su SAD licemerne kada primenjuju taj recept na režime koji se ne dopadaju SAD, kao u slučaju Sirije i Irana, a ostavljaju ih po strani u slučaju režima koji su po njihovom ukusu, kao npr. Jordan, ili u slučaju režima od kojeg zavise, kao u slučaju Saudijske Arabije. S neoimperijalističke tačke gledišta ove protivrečnosti kao da nemaju veliku važnost, ali ako čovek pogleda napore koje čini Rusija kako bi kontrolisala izbore i ustoličila proruskog lidere u bivšim sovjetskim republikama, na primer, u Ukrajini, jasno je da spoljna manipulacija može pre da

ISLAMSKI SVET

uspori tranziciju nego da joj pomogne. Nažalost SAD imaju tako dugačak i dokumentovan spisak strategija usvojenih nezavisno od karaktera od strane „policijske države“ podržanih režima, a zasnovanih na vlastitom nacionalnom interesu, da se i na najdobronamerniji izraz podrške demokratskoj tranziciji nakon rata u Iraku gleda s podozrenjem i traže se skrivene namere.

LIMES: Šta bi onda trebalo uraditi da se ohrabri demokratska evolucija u islamskim zemljama?

BULIJE: Američka podrška procesima demokratizacije ima dva oblika. Jedan je retorički, drugi manipulativan. Ta retorika obuhvata širenje idealizovane verzije američkog političkog sistema i njegovo promovisanje u svetski standard. U XIX veku ovakvi postupci davali su rezultate. Evropski ambasadori su s oduševljenjem govorili o evropskim liberalnim idealima i ko bi ih slušao imao je ograničenu sposobnost da utvrdi da li su ti ideali odista bili zastupljenji u Evropi. Danas internacionalni mediji i internet omogućavaju svakome, bilo gde u svetu, da prati stvarne političke procese u SAD. Na taj način stvarnost stalno pobija američku idealističku propagandu. SAD prodaju ideal da religija treba da bude odvojena od vlasti, ali svako može da vidi da je u središtu svake republikanske politike upravo religija. Zatim, prodaju ljudska prava ali odbijaju da smatraju nekoga odgovornim za zločine počinjene protiv ratnih zarobljenika i zarobljenika uopšte. Veličaju slobodne izbore dok se u izbornim kampanjama jasno prepoznaje moć *krupnog kapitala*.

Američka retorika bi, dakle, trebalo da se promeni. Umesto da promovišu u svetski ideal izandali američki proizvod, SAD bi trebalo više da se usredsrede na one osobe u islamskom svetu koje pokušavaju da grade demokratiju polazeći od vlastitih tradicija. To se teško može postići jer su i mnogi članovi američke demokratske stranke verski aktivisti. Međutim, jedini mogući put ka demokratiji vodi upravo kroz islamski politički aktivizam, kako smo i videli u Iraku. Umesto da traže političare koji govore jezik američke demokratije (ovi, ipak, često zauzimaju oportunističke stavove zasnovane na vlastitim ličnim interesima), SAD bi trebalo da slušaju i uvažavaju one islamske partije koje traže slobodne izbore.

Što se tiče promovisanja demokratije putem direktne manipulacije, Irak predstavlja poučan primer. Uprkos svom monopolu nad nasiljem i ekonomijom, SAD nisu bile sposobne da uspostave onu vrstu proameričke vlade (zasnovanu na odlukama užeg rukovodstva) koju su smatrale najpogodnijom za vlastite interese. Naprotiv, morale su da se zadovolje opštim izborima na kojima su, kako se moglo i očekivati, pobedile islamističke partije. Da se na izbore izašlo u maju prethodne godine, kako su tražili Šiiti, odziv Sunita bio bi viši i konačni rezultati bi išli na ruku demokratiji.

U Avganistanu, gde je američka odluka da se u potpunosti svede posleratno vojno eksponiranje ostavila SAD bez monopola nad nasiljem (gospodari rata imaju

presudnu ulogu) i nad ekonomijom (gospodari droge imaju presudnu ulogu), odlaganje parlamentarnih izbora i oslanjanje na proameričkog predsednika čija vlast nije utemeljena u nekoj lokalnoj političkoj partiji još jednom su pokazali da SAD nemaju talenta za direktnu manipulaciju.

Uveren sam da ratovi i direktne intervencije ne doprinose demokratizaciji. Ni ekonomske sankcije kakve su trenutno primenjene protiv Irana, Sirije i tako dalje, ne mogu da budu od koristi. Sankcije protiv Iraka (i protiv Kube) samo su ojačale stisak diktatorskog režima. Proces demokratizacije bolje podupiru stroga kritika diktatorskih i policijskih režima koji postoje u datim državama; demokratizaciju bolje potpomažu priznavanje legitimnosti svih koji streme demokratskim promenama, iako njihova politička pozicija podrazumeva podršku sistema vrednosti i principa islamskih vlada.

LIMES: U okviru islamskih društava, koji su najbolji saveznici kojima bi Zapad trebalo da se okrene kako bi se ubrzalo širenje demokratije?

BULIJE: Organizovane stranke s podrškom u narodu i verodostojnim zalaganjem za demokratiju jesu najprihvatljiviji činioци demokratskih promena. Budući da SAD tradicionalno podržavaju autokratske režime, te snage vrlo često ne gaje proameričke stavove. Zapravo, moglo bi se dogoditi da novoustoličene demokratske vlade, uključiv i iračku vladu, pokažu neprijateljski stav prema SAD. Ako je ovo cena demokratizacije, tu cenu vredi platiti. Čvrsta i dosledna osuda represivnih politika svih autoritarnih država i odustajanje od zlostavljanja ratnih i drugih zarobljenika pomoglo bi da se umanje tranziciona trvenja.

Novе demokratije islamskog sveta zahtevaće dokaze da SAD više ne podržavaju tiranske režime (čak ni zarad nafte) i da ne pokušavaju da manipulišu i interвениšu u unutrašnju politiku zemalja regiona.

LIMES: Za mnoge neokonzervatice, model koji treba da bude uzor jeste Turska. Da li se vi slažete s time?

BULIJE: Turska koju oni predlažu za model je Turska Mustafe Kemala Atatürka: to je bio diktatorski režim, militantno sekularan i okrenut napretku zemlje, što je, po njima, doprinelo da Turska dostigne određenu političku zrelost do 1950. godine, kada je vladajuća stranka organizovala izbore i pobedila na njima; ista partija povukla se sa vlasti kada je na narednim izborima poražena (obratite pažnju, do prvih slobodnih izbora trebalo je da prođe skoro trideset godina od vremena kada je Kemal Atatürk osvojio vlast kao nacionalistički lider). Ovaj model, „prvo razvoj, potom demokratija“, bio je popularan pedesetih godina.

Danas napušteno neokonzervativno stanovište o autoritarnoj i revolucionarnoj okupaciji Iraka, sličnoj okupaciji Japana i Nemačke nakon drugog svetskog rata, proizlazi iz takvog modela. Takve premise podrazumevaju narodni pristanak, bilo zahvaljujući nacionalnom ushićenju koje prati lidera pobjednika, kao u slučaju Turske, bilo zbog krize nastale propašću nacionalističkog vođstva, kao u slučaju Nemačke i Japana.

Neokonzervativci su mislili da će Irak pokazati visok stepen nacionalne solidarnosti u svojoj zahvalnosti zbog Sadamovog svrgavanja. Nasuprot tome, Iranci su se podelili na one koji su zadovoljni što su se oslobodili Sadama i one koji su besni zbog invazije sa sumnjivim obrazloženjem. Ova pogrešna računica pokazuje u kojoj je meri taj model otuđen od stvarnosti islamskog sveta.

LIMES: Da li predlažete alternativne modele?

BULIJE: Iranska revolucija 1979. godine mnogo se više približila stvaranju nacionalnog jedinstva na osnovu kojeg se mogla graditi demokratska država nego što je to postigla invazija Iraka. Međutim, i u Iranu baza za nacionalni konsenzus se vrlo brzo raspala. Svet na kojem je Luis zasnivao svoje teorije više ne postoji, ostale su samo teorije. Danas, kao što smo videli u Ukrajini, Libanu, Kirgistanu i drugde, narodni pokreti vezani za izbore imaju veću sposobnost usmeravanja političkog razvoja diktatorskih poredaka i nacionalističke retorike. Građani žele da učestvuju u dinamici svetskog društva, koje se brzo razvija, i žele da učestvuju na svoj način. To otvara vrata složenim savezima stranaka i pokreta koji se udaljavaju od prevlasti „jakog čoveka“ i od ispraznog nacionalističkog zanosa. Ljudi hoće rezultate. Zato verujem da u islamskom svetu mogu da uspeju oni modeli demokratske tranzicije koji insistiraju na saradnji stranaka oko izbora.

Da bismo shvatili verovatne pravce promena u islamskom svetu treba da znamo mnogo više o strankama i da prestanemo da pridajemo suviše važnosti ličnostima. Pre januarskih izbora američka štampa mnogo je pisala o Ahmadu Galabiju, Ijadu Alaviju, Muktadi al Sadru i Ali al Sistaniju, a veoma malo o strankama Dava i Skiri, koje su na kraju pobedile na izborima.

LIMES: Ima još stručnjaka koji tvrde da islam i demokratija nisu kompatibilni. Šta biste njima rekli?

BULIJE: Luis je još 1953. tvrdio da su muslimani prirodno skloni diktaturi zbog svojih verskih ubeđenja. Ovo i mnoga druga tumačenja svetih spisa i istorije islama ne predstavljaju nikakav argument u analizi aktuelnih političkih okolnosti. Nijedna religiozna tradicija nikada nije bila inherentno demokratska ili, naprotiv, nepremostiva prepreka za dolazak slobodno izabrane vlade. Istina je da postoje muslimani

koji bi voleli da se izabere vlada koja će svim građanima da nametne stroge verske propise, bili oni muslimani ili ne, bili oni vernici ili laici. Ali isto tako je istina da ima i hrišćana u Americi koji bi voleli to isto. U svim društvima moguće je naći ljude koji daju više važnosti veri nego demokratiji, i obratno. Islam nije jedini primer.

Pitanje je da li slobodnim izborima u zemljama s većinskim muslimanskim stanovništvom može da se obrazuje vlada privržena verskim načelima koja će prihvatiti demokratske principe i povući se sa vlasti u slučaju da izgubi poverenje glasača. Danas Turska i Malezija daju potvrđan odgovor na ovo pitanje.

Neki analitičari, naročito američki, ipak podvlače potrebu da se država i crkva razdvoje i kategorički odbacuju mogućnost postojanja religiozne stranke koja će se ujedno nazivati demokratskom. Pošto oni definišu sekularizam kao apsolutno odvajanje crkve od države, nailaze na poteškoće kada treba da objasne zašto evropski ustavi koji predviđaju finansiranje verskih institucija mogu da se nazovu demokratskim. Dublje razumevanje razlika u odnosima između države i crkve u evropskoj istoriji i razumevanje suštinski drugačijih odnosa između vere i vlasti u istoriji islama doprinelo bi da se neki nesporazumi demistifikuju.

LIMES: Postojala je tvrdnja da su pre napada na Irak uklonjeni glavni stručnjaci za Bliski Istok koje je Stejt Department prethodno redovno konsultovao. Da li je to istina? Ako jeste, zašto je to urađeno?

BULIJE: Izvesno je da je vlada SAD imala eksperte za Irak i da ih nije konsultovala pred početak rata. Febi Mar i Džudit Jafi su dvoje njihovih eksperata. Ministarstvo odbrane bilo je i manje zainteresovano za njihove ekspertize nego što je to bio Stejt Department. Ali bilo je drugih vladinih eksperata iz akademskih krugova koji su odigrali ključne uloge, kao Zalmaj Kalilzad, novi ambasador SAD u Iraku. Profesor Kalilzad predaje političke nauke na Univerzitetu u Čikagu i bio je jedan od arhitekata rata koji su avganistanski mudžahedini vodili protiv sovjetskih okupatora i on je, na kraju, potpomogao i pokret Osame bin Laden. On je lično ideološki blizak neokonzervativcima Bušove administracije. Marova i Jafijeva su, naprotiv, dugo saradivale s vladom, ali nisu bile naročito naklonjene neokonzervativnoj ideologiji, koja zapostavlja političku težinu vere, ponekad do te mere da nipodaštava islamsku politiku u celini, naglašavajući model Turske/Japana/Nemačke, odnosno, model nacija koje su se ujednile zahvaljujući nacionalističkom poletu ili olakšanju nastalom oslobađanjem od tiranije, te su stoga njihovi narodi bili spremni da budu vođeni ka sjajnoj demokratskoj budućnosti.

Kilalzad se slagao s Bušovim planovima, Marova i Jafijeva su bile svesne da se neokonzervativni pristup ne podudara s iračkom stvarnošću. Njihove spoznaje predstavljale su pretnju za prevlast neokonzervativaca u politici pokretanja rata i zato su ignorisane.

LIMES: Kako biste saželi zamisao da se demokratija gradi kroz unutrašnju reformu islama? Od kojih bi se faza sastojala ta reforma?

BULIJE: Muslimanski intelektualci odavno su predložili nova tumačenja vere koja su primerenija savremenom dobu. Ultrakonzervativni elementi zauzimaju novinske naslove, ali postoje i liberalni ekstremisti. Rekao bih da će se neizbežno uspostaviti demokratski režimi u onim zemljama s muslimanskom većinom u kojima će verske stranke igrati aktivnu i konstruktivnu ulogu i biti čak i uključene u vlast. Te stranke neće deliti istu ideologiju, ali će sve prolaziti kroz proveru na izborima. Neprihvaćene ideje izgubiće se usput. Stranke koje žele da prežive moraće da izmene vlastitu politiku, kao što su učinili Akp u Turskoj i Muslimanska braća u Egiptu. Na taj način će sama demokratija, nakon što se prevaziđu sadašnji diktatorski režimi, neminovno vršiti pritisak za sprovođenje promena.

Što se tiče faza, dajem prvenstvo stvaranju izbornog sistema, po mogućstvu posredstvom masovnih i mirnih manifestacija narodne volje, a ne putem totalne revolucije ili američke invazije.

Nakon toga sledi proces učenja u kojem će verske vođe i vođe laičkih stranaka raditi na tome da ustanove na koji način njihovi principi mogu da se ugrade u nove strukture vlasti. Zamisli intelektualaca izvan vlasti mogu biti korisne za sam proces.

Na kraju, neophodni su muslimanski mislioci, naročito unutar sunitskog islama, koji će promišljati načine na koje se religiozno vođstvo manifestuje u savremenom društvu. Treba diskutovati i upotrebiti pouzdanija i izvesnija sredstva da bi se državnom vođstvu dao legitimitet i da bi se, s druge strane, diskreditovali kriminalci ili neodgovorne ličnosti.

*Razgovor vodio Rikardo Staljano
(preveo Saša Moderc)*